

Marx és mi – a magyar értelmiségiek

VISSZHANG - LXII. évfolyam, 24. szám, 2018. június 15.

Néhány hete a *Népszava* felkért egy cikk megírására Marx születésének 200. évfordulója alkalmából. Igaz, a szerkesztő nem hagyott sok időt a gondolkodásra, és nem határozott meg nagy terjedelmet a téma kifejtésére. A rövid írás a lap május 7-ei számában megjelent. Voltak kétségeim, én vagyok-e a legalkalmasabb a megemlékezésre, de vállaltam a feladatot. Végül nem bántam meg. Örülök, hogy felhívhattam a figyelmet Marx életművének megkerülhetetlenségére és aktualitásaira.

Nem szeretném e helyen a cikk téziseit megismételni. Egyet azonban kénytelen vagyok. Arról is írtam, és nem sokkal később egy rádiós műsorban beszéltem is róla, hogy Marx kísérletet tett a modernitás, a szabadság és az egyenlőség összeegyeztetésére, és ez a feladat szerintem ma is – teszem hozzá a posztmodernnek nevezett korban is – aktuális. Ezt a rádióműsort Tamás Gáspár Miklós is meghallgatta, és más sajtómegnyilvánulásokkal egy kalap alá hozva az *ÉS*-ben következtetéseket vont le a magyar értelmiség hagyományos elméletellenességéről (*Marx és a magyar értelmiség*, 2018/22., jún. 1.). Arról is szót ejt, hogy az érintett szerzők és velük együtt ma sokan a baloldali liberalizmust tekintik marxizmusnak. Nemhogy Marxot nem olvasnak, de még lexikonokat sem, nem ismerik a marxizmus alapfogalmait, hiszen ha ismernék, nem kapcsolnák össze az egyenlőséget a marxizmussal.

Előbb Tamás Gáspár Miklós hagyományos magyar elméletellenességéről szóló tételéről essen szó. Példái az emigrációba ment/kényszerült konzervatív-antifasiszta osztrákok. Hol maradnak a magyar emigránsok: Lukács György, Polányi Károly, Mannheim Károly, Jászi Oszkár? Hol marad az elméletalkotó Bibó István, Erdei Ferenc? Hol vannak a Lukács-iskola marxistái? Hol van Tőkei Ferenc?

Tovább. Tamás Gáspár Miklós szerint az 1920-as évektől a kelet-európai marxizmus semmi érdemét nem produkált, vagy ha mégis, akkor azt a föld alatt. Ez az állítás még az államszocializmus hivatalos marxizmusára sem igaz, nemhogy a reformok marxista alapon történő megalapozási kísérleteire. Ne csak a filozófiára gondoljunk, hanem a polgári jog magyarországi fejlődésére, a reform-közgazdaságtanra, a szociológiára, a történelemtudományra. Itt nem születtek kiváló és maradandó eredmények? Tamás Gáspár Miklós ugyanakkor azt is megjegyzi: az új marxista nemzedék a kelleténél kevesebbet törődik a „létezett” szocializmussal. Ebben neki igaza van, de az ő sommás megjegyzései csak megerősítik az új nemzedéket az érdektelenségében.

Itt kell kitérnem arra, hogy a magam részéről soha nem értettem egyet Tamás Gáspár Miklóssal az államszocializmus, különösen nem magyar változatának megítélésében. Persze egy filozófus megengedheti magának, hogy túllépjen a történelmi realitásokon. Én mint történész ezt nem tettem és tehetem meg, erről tanúskodnak a tárgyban írt könyveim, tanulmányaim. Szerintem a történettudomány nem kritikai tudomány, nem hivatása a rendszerviták eldöntése.

Ebből azonban nem következik, hogy mint történész elbújnék az állásfoglalás elől a mai kor problémáival kapcsolatosan. Erre számos írásom, közéleti szerepvállalásom a bizonyíték. Ezért írtam meg a Marx-cikket is. Ezért keresem előre és nem hátra a megoldásokat. Ezért írtam azt, hogy Marx a modernitás, a szabadság és az egyenlőség hármasságában gondolkodott. Számára mind a három az emberi-társadalmi emancipáció része. Marx számára az egyenlőség igenis központi kérdés volt, amely nem a homogenizálódásról, hanem a felszabadulásról, az osztályok megszüntetéséről szólt.

Utópia volt, utópia lenne? De itt most nem Marxról vitatkozunk, hanem az értelmiség viszonyáról az elmülethez, Marxhoz. Marx olyan értelmiségi volt, aki a többség, az elnyomottak és kizsákmányoltak

oldalára állt. Sokan követték példáját. Ma Magyarországon sok értelmiségi elemzi, mi vezetett a nemzeti együttműködés rendszeréhez, a jobboldali populizmus uralmához. Sokan előkelő helyen jelölik meg a neoliberálisizmust vagy az arctalan, jellegtelen baloldaliságot az okok sorában – nem alaptalanul. Egyet hozzátennék a felsoroláshoz – és ebben vélhetően egyetértünk Tamás Gáspár Miklóssal – az értelmiség közéleti szerepvállalásának hiányát. Az elmúlt két évtizedben a magyar értelmiségiek többsége csak megrendelői, haszonélvezői vagy kárvallottai szempontból nézi, zsúri a politikát. Ez is az egyik fő oka a politikai élet kiürülésének, erkölcsi, szellemi lezüllesztésének. Nincs esély a változásra, ha ez a helyzet, ez az értelmiségi magatartás nem változik meg.

*

Végül miután a cikkben Tamás Gáspár Miklós foglalkozik a személyemmel, kénytelen vagyok állításaira röviden reagálni. 1. Soha nem használom a „dr.” titulust a nevem előtt. 2. Immár másfél éve nem vagyok a Politikátörténeti Intézet főigazgatója. 3. Még ha az lennék, sem érteném, mit jelent a „félhivatalos baltevékenység”, amit folytatok. 4. Nem értem, miként kerülhetek egy platformra egy harcos antikommunista publicistával. 5. Marxot, fogalmait, kategóriáit nem lexikonokból, hanem a szövegeiből ismerem. 6. A Politikátörténeti Intézet megtűrt lenne a mai rendszerben? Nyolc éve nem kap semmiféle támogatást sem az államtól, sem a szocialista párttól. Az alaptörvénybe került az itt őrzött anyagok elvételéről szóló rendelkezés, amelyhez egy szava sem volt a liberális értelmiségnek. Hat éve folyik a pereskedés, amiért a Fidesz-kormány sem a levéltári anyagok őrzéséért, sem az intézet épületének átadásáért nem akarja a jog szerint járó kártalanítást megadni. A megtűrt azt jelenti, hogy be is szánthatná? 7. Tamás Gáspár Miklós szerint – „hajjaj” – jóban kellene velem lennie. Szerintem is lenne oka rá.